

UDK:182.2.2.

Shaxrux XODJIMETOV,
Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: shaxrux@gmail.com

SamDCHTI professori, f.f.d O.G'aybullayev taqrizi asosida

O‘ZBEKISTONDA IMMIGRANTLAR ADAPTATSIYASI JARAYONINING IJTIMOYIY-FALSAFIY ASOSLARI

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda immigrantlar adaptatsiyasi jarayonining ijtimoiy-falsafiy asoslari muhokama qilinadi. Tashrif buyuruvchilarning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuvi bag‘rikenglik qadriyatlariga, jamoalarni qo‘llab-quvvatlashga va davlat tomonidan yaratilgan sharoitlarga bog‘liqligi asoslanadi. Adabiyotlarni tahlil qilish va statistik ma‘lumotlar asosida immigrantlarning integratsiyasini osonlashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Immigrantlar, adaptatsiya, ijtimoiy falsafa, integratsiya, bag‘rikenglik, O‘zbekiston.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ПРОЦЕССА АДАПТАЦИИ ИММИГРАНТОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В статье рассматриваются социально-философские основы процесса адаптации иммигрантов в Узбекистане. Обосновывается, что успешная социальная адаптация приезжих зависит от ценностей толерантности, поддержки сообществ и условий, созданных государством. На основе анализа литературы и статистических данных сформулированы рекомендации по облегчению интеграции иммигрантов.

Ключевые слова: Иммигранты, адаптация, социальная философия, интеграция, толерантность, Узбекистан.

SOCIAL-PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF THE PROCESS OF IMMIGRANTS ADAPTATION IN UZBEKISTAN

Annotation

This article examines the socio-philosophical foundations of the immigrant adaptation process in Uzbekistan. It argues that successful social adaptation of newcomers depends on values of tolerance, community support, and state-facilitated conditions. Based on analysis of literature and statistics, the article formulates recommendations to ease the integration of immigrants into society.

Key words: Immigrants, adaptation, social philosophy, integration, tolerance, Uzbekistan.

Kirish. Globallashuv va migratsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida ko‘plab mamlakatlar jamiyatiga yangi kelgan immigrantlarning moslashuvi dolzarb masalaga aylandi. Immigrantlar deb O‘zbekiston hududiga boshqa davlatlardan doimiy yoki uzoq muddatli yashash uchun kelgan xalqaro migrantlar tushuniladi. Ularning jamiyatga ijtimoiy moslashuvi (adaptatsiyasi) milliy barqarorlik va ijtimoiy hamjihatlik uchun muhim ahamiyatga ega. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, migratsiya jarayonida kelgindilarni qabul qiluvchi jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilish ko‘p jihatdan moslashuv jarayonining qanchalik samarali kechishiga bog‘liq bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda xalqaro migratsiya oqimlari faollashmoqda. Asosan mehnat migratsiyasi donor davlati sifatida tanilgan O‘zbekiston endilikda ayrim sohalarda xorijiy mutaxassislar va ishbilarmonlar oqimini qabul qila boshladi. Rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, 2024-yilda O‘zbekiston aholisining qariyb 3,2 foizini xalqaro migrantlar tashkil etgan[1]. 2025-yilning birinchi yarmidayoq tijorat maqsadida respublikaga 223,6 ming nafar chet ellik fuqarolar tashrif buyurdi, bu o‘tgan yilga nisbatan 3,4 barobar ko‘pdir[3]. Ushbu raqamlar O‘zbekistonda xalqaro migrantlar soni hali nisbatan kam bo‘lsa-da, ortib borayotganini ko‘rsatadi. Demak, immigrantlar adaptatsiyasi jarayonining ijtimoiy-falsafiy asoslarini o‘rganish va ilmiy tahlil qilish zarurati mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi – O‘zbekistonda immigrantlarning yangi ijtimoiy muhitga moslashuvi jarayonini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilish, uning

omillari va asosi bo‘luvchi tamoyillarni aniqlash hamda ushbu jarayonni yengillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdir. Ijtimoiy falsafa ushbu masalaga metodologik yondashuv beradi, chunki u jamiyat va inson o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, ijtimoiy jarayonlar mazmunini tadqiq qiladi. Immigrantlar adaptatsiyasini falsafiy jihatdan o‘rganish ularga nisbatan jamiyat munosabatining, madaniy va axloqiy qadriyatlarining ahamiyatini yoritishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Adaptatsiya atamasi lotinchadan olingan bo‘lib, moslashuv ma‘nosini anglatadi. Umumiy ma‘noda adaptatsiya – bu subyekt va obyekt o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir jarayonidir, natijada ikki tomonda ham ma‘lum o‘zgarishlar ro‘y beradi. Ijtimoiy muhitga moslashish jarayonida shaxs o‘z xulq-atvori, turmush tarzi va qarashlarini yangi sharoitlar talabiga mos ravishda o‘zgartiradi yoki yangi kombinatsiyada shakllantiradi [2]. Shu bois ko‘plab tadqiqotchilar adaptatsiyani organizm yoki shaxsning atrof-muhit sharoitlariga moslashishi, muhitga singishi sifatida tavsiflaydilar. Biroq, zamonaviy falsafiy yondashuv adaptatsiyani bir tomonlama jarayon sifatida emas, balki o‘zaro ta‘sirga asoslangan murakkab jarayon sifatida ko‘radi – bunda yangi kelgan inson jamiyatga moslashar ekan, qabul qiluvchi jamiyat ham ma‘lum darajada o‘zgarishga yuz tutadi [2].

Ijtimoiy adaptatsiya tushunchasi fanda xilma-xil talqin qilinadi. G. I. Tsaregorodtsev ta‘kidlashicha, “adaptatsiya” konsepsiyasi turli fanlar tutashgan chegarada paydo bo‘lgan umumilmiy tushuncha bo‘lib, biologik, psixologik va ijtimoiy jarayonlarni qamrab oladi [7]. Demak, insonning yangi ijtimoiy

muhitga moslashuvi nafaqat uning individual psixologik moslashuvi, balki jamiyat tizimidagi o'zgarishlar, ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar bilan ham bog'liq. Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan adaptatsiya nafaqat muhojirning jamiyatga moslashuvi, balki jamiyatning ham muhojirga moslashuvi jarayoni sifatida qaraladi. Bu jarayonda migratsiya fenomenini keng ijtimoiy makon va vaqt kontekstida ko'rib chiqish zarurati mavjudligi ilmiy adabiyotlarda alohida uqtirilgan [5].

Immigrantlarning yangi jamiyatga moslashishi jarayonini tushuntirish uchun sotsiologiya va ijtimoiy psixologiyada bir qator nazariy modellardan foydalaniladi. Xususan, akkulturatsiya (madaniy moslashuv) konsepsiyasida Jon Berri tomonidan taklif etilgan to'rt xil strategiya mashhur bo'lib, ular: assimilyatsiya (o'z madaniyati va urf-odatlaridan voz kechib, to'liq singish), integratsiya (mahalliy jamiyatga faol qo'shilish bilan birga o'z madaniy identifikatsiyasini saqlash), separatsiya (yopiq holda, mahalliy jamiyatdan chetda o'z guruhida qolish) va marginalizatsiya (ikkala madaniyatga to'liq singisha olmaslik holati)dir. Bunday yondashuvlar migratsiya jarayonini boshidan o'rganib kelgan klassik tadqiqotchilar – V. Tomas va F. Znanetskiy, R. Park kabi olimlar ishlarida ham bevosita yoki bilvosita o'z ifodasini topgan [12]. Masalan, Chicagoda R. Park va hamkorlari immigratsiya va shahar hayoti tadqiqotlarida muhojirlarning bosqichma-bosqich assimilyatsiyasini tasvirlab bergan bo'lsa, V. Tomas va F. Znanetskiy o'zlarining mashhur "Polyak dehqoni" asarida muhojirlarning yangi muhitga moslashuvida ijtimoiy tashkilotlar va oilaning rolini yoritib bergan edilar.

Zamonaviy tadqiqotlarda esa integratsiya konsepsiyasi keng qo'llanilib, muhojirlarning jamiyatga qo'shilishi jarayonida o'z madaniy merosini saqlab qolishi ham mumkinligi tan olinadi [6]. Masalan, S. Saryglar va S. Maximova o'tkazgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, migratsiya oqimlarining ko'payishi sharoitida aksariyat muhojirlar qabul qiluvchi jamiyatga integratsiyalashishga intilib, davlat qonun-qoidalariga bo'ysunadi, mahalliy urf-odat va qadriyatlarini hurmat qiladi, shu bilan birga o'z milliy an'ana va qadriyatlarini ham davom ettiradi [6]. Demak, integratsiya – ikki tomonlama yondashuv bo'lib, muhojir jamiyatga moslashar ekan, jamiyat ham uni qabul qilishi, bag'rikenglik ko'rsatishi lozim bo'ladi.

Immigrantlarning ijtimoiy adaptatsiyasiga ta'sir etuvchi omillar qatoriga til bilimi, huquqiy maqom va qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy mustaqillik, mahalliy aholi bilan aloqalar, salomatlik va psixologik moslashuv darajasi kiradi. Xususan, tadqiqotchilar til bilimini muhojirning ijtimoiy hayotga kirishidagi eng muhim omil sifatida qayd etadilar. Tilni o'rganish nafaqat muloqotni yengillashtiradi, balki madaniyatni tushunish va qabul qilishga zamin yaratadi. Shuningdek, jamoat tashkilotlarining muhojirlar huquqlarini himoya qilishdagi faolligi, muhojirlarning salomatligi, mahalliy aholi – xususan, ish beruvchilar va hamkasblar bilan munosabatlari kabi omillar ham integratsiya jarayonida hal qiluvchi rol o'ynashi ilmiy izlanishlarda ko'rsatilgan [6]. Ijtimoiy tarmoqlar va diasporalarning mavjudligi, mahalla va fuqarolik jamiyati institutlarining yordami muhojirga yangi muhitda ijtimoiy kapital hosil qilishga ko'maklashadi.

Xulosa va takliflar. Immigrantlar adaptatsiyasi jarayonini ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish quyidagi xulosalar va takliflarni ilgari surishga imkon berdi:

Birinchidan, muhojirlarning yangi jamiyatga moslashuvi nafaqat individuallashgan psixologik jarayon, balki ijtimoiy hodisa ekanligi tasdiqlandi. Adaptatsiya jarayoni davomida muhojir shaxs nafaqat mahalliy turmush tarziga

moslashadi, balki qabul qiluvchi jamiyat ham muhojirning ishtiroki orqali boyib boradi. Demak, adaptatsiyaga yondashuv ikki tomonlama bo'lmog'i lozim – muhojir jamiyatga integratsiyalashishga intilsa, jamiyat ham uni o'z tarkibiga qabul qilishga, teng huquqli a'zo sifatida ko'rishga tayyor bo'lishi kerak. O'zbekistonda ko'p asrlik millatlararo totuvlik va bag'rikenglik an'analari, shuningdek, Mustaqillik yillarida shakllangan fuqarolar totuvligi muhiti ana shunday o'zaro integratsiyaning ijtimoiy-falsafiy poydevorini tashkil etadi.

Ikkinchidan, muhojirlarning moslashuviga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlab olindi. Tahlillar ko'rsatishicha, til va muloqot – integratsiyaning eng muhim shartidir: mahalliy tilni o'rganigan muhojir jamiyatga tezroq kirishadi va o'zini erkinroq his qiladi. Shuningdek, huquqiy yordam va ijtimoiy himoya tizimining mavjudligi, mahalla va fuqarolik jamiyati institutlarining qo'llab-quvvatlashi, mehnat jamoalarida yaratiladigan inklyuziv muhit muhojirlarning yangi joyga moslashuvini tezlashtiradi. Oila va diaspora tarmoqlari ham muhojir uchun tayanch vazifasini o'tab, ijtimoiy moslashuvni yengillashtiradi. Mazkur omillarni e'tiborga olib, O'zbekistonda immigrantlar uchun maxsus integratsiya dasturlari ishlab chiqish taklif etiladi. Xususan, mahalliy til va madaniyat kurslarini tashkil etish, huquqiy maslahat va kasbga yo'naltirish xizmatlarini yo'lga qo'yish, mahallalarda immigrantlar va mahalliy aholini bog'lovchi madaniy tadbirlar (do'stlik kechalari, milliy bayramlarda ishtirok va h.k.) o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, davlat siyosati darajasida immigrantlarning integratsiyasini yengillashtiruvchi huquqiy va institutsional chora-tadbirlarni davom ettirish lozim. O'zbekiston Respublikasi allaqachon migratsiya sohasida xalqaro tashabbuslarni qo'llab-quvvatlab kelmoqda. Kelgusida "Immigrantlar adaptatsiyasi to'g'risida" maxsus qonun hujjati yoki davlat dasturini qabul qilish, unda immigrantlarning huquq va burchlari, ularni ijtimoiy muhofaza qilish kafolatlari, mahalliy jamiyatga moslashuvi bo'yicha choralar belgilanishi foydadan xoli bo'lmaydi. Jumladan, xorijiy fuqarolar uchun axborot-maslahat markazlari ochish, mehnat bozorida kamsitilishining oldini olish, bolalarini maktab va bog'chalarga qabul qilishni soddalashtirish kabi tadbirlar ko'zda tutilishi zarur. Bu nafaqat muhojirlarning o'zini jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida his etishiga yordam beradi, balki mahalliy aholi o'rtasida ham bag'rikenglik va hamjihatlik muhitini mustahkamlaydi.

To'rtinchidan, ilmiy doiralar va statistika idoralari hamkorligida O'zbekistondagi immigrantlar holati va moslashuv muammolarini chuqur o'rganish tavsiya etiladi. Hozirgi vaqtda noqonuniy migratsiya yoki vaqtinchalik kelgan chet elliklarning soni bo'yicha rasmiy ma'lumotlar to'liq emasligi kuzatilmoqda. Kelajakda aniq ma'lumotlar bazasini shakllantirish, sotsiologik tadqiqotlar o'tkazish orqali muhojirlarning ehtiyoj va muammolarini tahlil qilish mumkin. Bu esa o'z navbatida samarali integratsiya siyosatini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, O'zbekiston jamiyati oldida turgan immigrantlar adaptatsiyasi jarayoni ko'p qirrali ijtimoiy-falsafiy masaladir. Uni muvaffaqiyatli hal etish uchun jamiyatning bag'rikenglik, hamjihatlik va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkam bo'lishi, davlat tomonidan esa adolatli huquqiy asoslar va yordam mexanizmlari ta'minlanishi lozim. Immigrantlarning yangi vatanga aylangan O'zbekistonda o'zlarini erkin va teng huquqli his etishi – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining ijtimoiy-falsafiy negizlaridan biriga aylanmog'i dardkor.

ADABIYOTLAR

1. World Bank. "International migrant stock (% of population) – Uzbekistan." World Bank Open Data, 2024.

2. Ibragimova, X. “Ijtimoiy adaptatsiya psixologik muammo sifatida.” Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари (Actual Problems of Humanities and Social Sciences), vol. 4(S/4), 2024.
3. “O‘zbekistonga tijorat maqsadida kirib kelayotgan xorijiy fuqarolar soni 3,4 barobarga oshdi.” UzDaily.uz sayti, 07.08.2025.
4. “Migrantlar ijtimoiy begonalashuvi.” Zenodo ochiq repostidagi maqola, 2024.
5. Drokin, M. S. Социально-философский анализ феномена миграции. Фалсафа фанлари номзоди (PhD) диссертацияси автореферати, Москва, 2005.
6. Saryglar, S., va S. Maximova. “Specifics and Factors of Social Adaptation and Integration of Migrants in Russian Border Regions.” Advances in Natural, Human-Made, and Coupled Human-Natural Systems Research, vol. 234, Springer, 2023, pp. 367–373.
7. Царегородцев Г. И., тахр. Философские проблемы теории адаптации. Москва: Мысль нашриёти, 1975.
8. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). “Uzbekistan – Country Operations.” UNHCR Official Website, 2025.
9. Republic of Uzbekistan. “Response on the Implementation of the Global Compact for Migration.” UN Migration Network, 2020.
10. Xalqaro Migratsiya Tashkiloti (IOM). “Migratsiya vaziyatiga oid hisobot: O‘zbekiston.” IOM Uzbekistan hisobotidan iqtibos, 2024.
11. Sociocultural Adaptation of Labor Migrants: Factors ...https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/document/92060/1/ssoar-adminconsult-2020-7-klyuev_et_al-Sociocultural_Adaptation_of_Labor_Migrants.pdf
12. Adaptation and Integration of International Migrants — ResearchGate
13. https://www.researchgate.net/publication/350636175_Adaptation_and_Integration_of_International_Migrants_Theoretical_and_Methodological_Problems